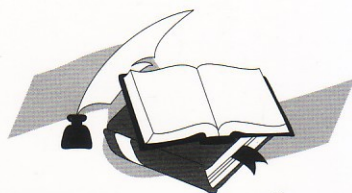

ISSN 2218-7588
E-ISSN 2219-5513

LANGUAGE AND LITERATURE
ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА
DİL VƏ ƏDƏBİYYAT

BEYNƏLXALQ ELMİ – NƏZƏRİ
JURNAL

4(84)

Bakı - 2012

İsaxan İsaxanlı
YESENİN POEZİYASINDA “İT HÜRÜŞLƏRİ” VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ
TƏRCÜMƏLƏRİ HAQQINDA

Çətin ki dünyada heyvanları sevməyən insan tapılsın. Kim isə ev heyvanlarını, kim isə vəhşi heyvanları, kim isə də onlardan konkret olaraq bəzilərini sevir. Ev heyvanları arasında itin yeri isə xüsusiyyətdir. Deyirlər ki, at və it ən etibarlı 2 heyvandır. Yəqin ki, bu heyvanlara olan sevgi də elə bununla əlaqədardır. Nə olursa-olsun, heyvanlara olan yaxşı münasibət müəyyən mənada insanların təbiətindən, onların rəhmli, qayğıkeş, təmiz ürəkli olmasından xəbər verir. It haqqında müxtəlif hekayələr, nağıllar yazılmış, bu sədaqətli və vəfalı heyvana çoxlu şeirlər həsr edilmişdir.

Yesenin poeziyasında heyvanlara məhəbbətin öz xüsusi yeri var. Maksim Qorki Yesenin «Песнь о собаке» şeirini oxuyandan sonra demişdir: “*Serqey Yesenin insan doğulmaqdan daha çox təbiətin, müstəsna olaraq poeziya üçün, ucsuz-bucaqsız tarlaların kədrini, yer üzündəki hər bir canlıya məhəbbəti və insanın hər şeydən çox haqq etdiyi mərhəməti vəsf etmək üçün yaratdığı bir orqandır*” (1, səh.9).

Meri Desti (Mary Desti) Aysedora Dunkan (Isadora Duncan) haqqında “Söylənməmiş tarix” adlı xatirə-memuarında Yesenini öz oxucularına təqdim edərkən yazır: “*Bu yaraşığı, xasiyyətə müvazinətsiz, özünü saxlamağı bacarmayan 27 yaşlı oğlan kənddən çıxmışdı və təbii olaraq o, torpaqdan, tanıdığı sadə kəndlilərdən, aya hürən köpəkdən (fərqləndirmə bizimdir – İ.İsaxanlı), tarladakı kotandan və digər adi və sadə şeylərdən yazırdı. Amma bütün bunlar haqqında o, böyük istedadla yazırdı*” (2, səh.268).

Yesenin yaradıcılığında ev heyvanları – inək, at, it, pişik haqqında xeyli şeirlərə rast gəlirik. Amma itə olan sevgisi şairin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Onun «Собаке Качалова», «Песнь о собаке» «Сукин сын» kimi şeirləri birbaşa itə həsr edilmiş, digər çoxsaylı şeirlərində - «Улеглась моя былая рана», «Никогда я не был на Босфоре», «Эх вы, сани! А кони, кони!», «Устал я жить в родном краю», «Анна Снегина», «Гуляй поле» və digər əsərlərində it haqqında məqamlara rast gəlirik. Lakin heç də bu şeirlərin hamısında “it hürüşləri” vəsf edilmir. Bizə bu yazıda maraqlandıran isə məhz Yesenin poeziyasında “it hürüşləri” ilə bağlı məqamlardır. Şair, hətta şeirlərindən birində it hürüşləri altında dəfn olduğunu xəyal edir:

Седые вербы у плетня
Нежнее головы наклонят.
И необмытого меня

Под лай собачий похоронят (3, səh.140).

Misal götürəcəyimiz şeirlərin əksəriyyətində sadəcə “it hürüşü” deyil, “aylı gecədə it hürüşləri” vəsf edilir. Ümumiyyətlə bu mənərə Yesenin ən çox sevdiyi mənərələrdən biridir. Ömrünün axırına yaxın yazdığı «Русская зима» silsiləsinə daxil olan «Эх вы, сани! А кони, кони!» şeirində Yesenin, «Ни луны, ни собачьего лая» (“Nə ay var, nə də ki it hürüşləri”) deyərək bu mənərə üçün darıxır (3, səh.277).

Onu da qeyd edək ki, “it hürüşləri” vəsf edilmiş şeirlərin heç də hamısı dilimizə tərcümə edilməyib. Məsələn, «Гуляй-поле» poeması və «Устал я жить в родном краю» şeirlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri mövcud deyil. Odur ki, bu şeirlərdəki, “it hürüşləri” ilə bağlı məqamlar (uyğun olaraq: «Петушьё пеньё, песий лай» və «Под лай собачий похоронят») təhlilimizdən kənar qalacaq.

Beləliklə, Yesenin “it hürüşləri” vəsf edilmiş və eyni zamanda Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş şeirlərinə diqqət yönəldəcəyik və bu baxımdan təhlilimizi aşağıdakı 4 şeir və 1 poemanın tərcümələri üzərində aparacağıq.

«Собаке Качалова»

Bu şeir Azərbaycan dilinə iki müəllif – Əliqə Kürçaylı və Səyavuş Məmmədzadə tərəfindən tərcümə edilmişdir.

Şeirin birinci bəndi orijinalda belədir:
Дай, Джим, на счастье лапу мне,
Такую лапу не видал я сроду.
Давай с тобой полаем при луне
На тихую, беспшумную погоду.
Дай, Джим, на счастье лапу мне (3, səh.213).

Əliqə Kürçaylının tərcüməsi:

Cim, yetər, əlini mənə ver görək.
Ömrümdə belə əl görmədim. ay it,
Gəl ay işığında səninlə hürək,
Hava da səssizdir, hava da sakit,
Cim, yetər, əlini mənə ver görək (4, səh.137).

Səyavuş Məmmədzadənin tərcüməsi

Ay Cim, bir bəri gəl, əl ver, görüşək,
Belə əl ömrümdə heç görməmişəm.
Gəl, aylı gecədə qoşa hürüşək,

Dağılsın sükunət, səslənsin aləm.

Ay Cim, bir bəri gəl, əl ver, görüşək... (5)

Hər iki müəllifin tərcüməsində bəndin üçüncü misrasını («Давай с тобой полаем при луне») ayılıqda uğurlu tərcümə hesab etmək olar: “Gəl ay işığında səninlə hürək” (Əliağa Kürçaylı), “Gəl, aylı gecədə qoşa hürüşək” (Səyavuş Məmmədzadə). Amma Səyavuş Məmmədzadənin tərcüməsində bir məqamı qeyd etmək istəyirəm. Bəndin 3-cü, 4-cü misralarına nəzər salaq:

Давай с тобой полаем при луне
На тихую, бесшумную погоду.

Tərcüməsi:

Gəl, aylı gecədə qoşa hürüşək,
Dağılsın sükunət, səslənsin aləm.

Buradakı ikinci misra heç yerinə düşmür. Əlbətdə, it hürəndə, təbii ki, mövcud səssizlik bir qədər pozulacaq. Amma tərcümədə bu fikrin xüsusi vurğulanması şeirin ruhuna uyğun deyil. Şair orijinalda “sükunəti dağıtmaq, aləmi səsləndirmək” və beləliklə də o gözəl, möcüzə sakitliyi pozmaq üçün Cımla birlikdə hürmək istəmir. Şairin fikri tərcüməçi tərəfindən yanlış duyulmuşdur. Əlavə olaraq onu da qeyd edək ki, orijinalın birinci misrasındakı «на счастье» ifadəsi tərcümələrin heç birində öz əksini tapmayıb.

«СУКИН СЫН»

Şeir dilimizə bir müəllif – Eyvaz Borçalı tərəfindən tərcümə edilmişdir.

6-cı bənd:

Та собака давно околела,
Но в ту ж масть, что с осливом в синь,
С лаем ливисто ошалелым
Меня встрел молодой ее сын (3, səh.208).

Tərcüməsi:

O it çoxdan ölüb, indi yerində
Qalıb əvəzinə qəşəng balası.
Məni qarşılayıb şirtək hürəndə
Maviyə çalırdı gözün alası (6).

Tərcüməçi ümumilikdə, şeirin və konkret olaraq bu bəndin ruhunu tuta bilmiş, demək olar ki, orijinaldakı mənanı dolğun şəkildə verə bilmişdir.

8-ci bənd:

Рад послушать я песню былую,
Но не лай ты! Не лай! Не лай!
Хочешь, пес, я тебя поцелую
За пробуженный в сердце май? (3, səh.208)

Tərcüməsi:

Xoşdu bir də dadım köhnə hüzdən,
Hürmə it balası, hürmə boş yerə;
Hürmə, yaxına gəl, öpüm üzündən
Könlümdə çağlayan bahara görə (6).

Bu bənddə də tərcüməçi, demək olar ki, ustalıq nümayiş etdirməyə müvəffəq olmuş, orijinalın ruhunu, şairin o andakı əhvali-ruhiyyəsinə, ürək döyüntülərini tərcüməyə hopdura bilmişdir. Yeganə olaraq onu qeyd etmək istəyirik ki, «песня былая» ifadəsinin “köhnə hüzdən” kimi verilməsi bir qədər şübhəlidir. Əslində «песня былая» həm üzüntülü, həm də sevinc dolu xatirələr ola bilər. Orijinalın motivindən və ruhundan isə görünür ki, o mənzərə şairə onun məhz xoş, qaşğısız uşaqlıq illərini xatırladır, onu xəyalən həmin illərə aparır. Görünür burada “hüzdən” ifadəsi üçüncü misradakı “üzündən” ifadəsinə qafiyə kimi verilmişdir. Bütün bunlara baxmayaraq bənd tərcümədə gözəl səslənir və heç şübhəsiz tərcümə uğurlu hesab edilməlidir.

«Эх вы, сани! А кони, кони!»

Şeir dilimizə bir müəllif – Əliağa Kürçaylı tərəfindən tərcümə edilmişdir.

2-ci bənd orijinalda belədir:

Ни луны, ни собачьего лая
В далеке, в стороне, в пустыре.
Поддержись, моя жизнь удалая,
Я еще не на век постарел (3, səh.277).

Tərcüməsi:

Uzaqlarda, kənarında, səhranın qucağında
Yoxdur bir it hürüşü, görünməyir qəmər də.
Mənim cəsur həyatım, möhkəm dur bu çağında,
Yox, yox, qocalmamışam deyəsən o qədər də (4, səh.182).

Tərcümə ümumilikdə yaxşı hesab oluna bilər. Lakin qeyd etmək istəyirik ki, tərcümədə “ay” yerinə “qəmər” ifadəsinin işlənməsi ürəyə yatmır. Ümumiyyətlə, Yesenindən tərcümələrində Əliağa Kürçaylı “ay”la müqyisədə çox

vaxt “qəmər”ə üstünlük vermişdir.

«Никогда я не был на Босфоре»

Şeiri dilimizə dörd müəllif - Əliağa Kürçaylı, Səyavuş Məmmədžadə, Günel Mövlud və Eyvaz Borçalı tərcümə etmişdir. Adı çəkilən şeirdə it hürüşü ilə bağlı bir bənd var – şeirin 4-cü bəndi. İndi həmin bəndin tərcümələrinin müqayisəli təhlil edəcəyik. Bənd orijinalda belədir:

У меня в душе звенит тальянка,
При луне собачий слышу лай.
Разве ты не хочешь, персиянка,
Увидать далекий синий край? (3, səh.255).

Əliağa Kürçaylının tərcüməsi:

Qəlbimdə səslənir şimal yelləri,
Budur, it də hürür ay işığında.
Məgər, a fars qızı, bizim elləri
Görmək istəmirsən, söylə bir an da? (4, səh.105).

Bənddəki “У меня в душе звенит тальянка” misrasını tərcüməçi “Qəlbimdə səslənir şimal yelləri” kimi verməklə, orijinaldakı konkret bir fikri – rus qəlbinin klassik “qarmon həsrətini” qeyri-müəyyən “şimal yelləri” həsrəti ilə əvəz etmişdir ki, bu da Yesenin dəsti-xəttinə yad bir elementdir. Qeyd edək ki, bu şeirin yeddinci bənddə şair qarmon həsrətini yenidən dilə gətirsə də (“Заглуши в душе тоску тальянки”), tərcüməçi yenə buna “məhəl qoymur” və misranı “Kədəri, qüssəni qov ürəyimdən” kimi tərcümə edərək fikri uğursuz şəkildə standartlaşdırır. Bənddəki «При луне собачий слышу лай» misrasının “Budur, it də hürür ay işığında” kimi tərcüməsini isə uğurlu tərcümə saymaq olar.

Səyavuş Məmmədžadənin tərcüməsi

Qəlbimdə qarmonun səsi közərir,
Ayn işığında çimir çöl, çəmən.
De, istəməzdinmi, Şərqi gözəli,
O mavi diyarı gedib görəsən? (7, səh.334).

Bənddəki “При луне собачий слышу лай” misrasının “Ayn işığında çimir çöl, çəmən” kimi tərcümə edilməsi heç cür nəinki tələbkar tədqiqatçıni, hətta sadə oxucunu da razı sala bilməz. Müəllifin nə üçün “собака” sözünü heç vaxt “it” kimi tərcümə etməməsi suala çevrilir.

Burada qeyd etmək yerinə düşər ki, “Улеглась моя былая рана” şeirində uyğun bir beyti də tərcüməçi müəllifin prinsiplərinə deyil, öz prinsiplərinə sadıq qalaraq tərcümə etmişdir. Həmin beyti yada salaq:

Orijinalda:
Мы в России девушек весенних
На цепи не держим, как собак.

Tərcüməsi:
Bizim Rusiyada əzəldən bəri
Qız nədi, qəfəsdə saxlamaq nədi?

Əgər bu halda tərcüməçinin “it” sözündən bilərəkdən imtina etməsini, müəyyən mənada, (Şərq gözəlini itlə müqayisə etməmək mənasında) qəbul etmək mümkündürsə, “При луне собачий слышу лай” misrasının tərcüməsində bunu qəbul etmək qəti mümkün deyil. “При луне собачий слышу лай!”. Bu misraya bircə an qulaq verin. Misra dəhşətli dərəcədə mənalı və şairanə səslənir. İnsanın gözləri önündə gözəl bir mənzərə canlanır: Sakit, aylı bir gecə və ay işığı altında it hürüşləri. Möcüzə bir gecə! Heç şübhəsiz, tərcüməçi bu məqamı olduğu kimi təsvir etməklə xeyli uduzmuşdur.

Günel Mövludun tərcüməsi

İndi ürəyimdə talyanka səsi,
İt hürüşü gəlir qulaqlarıma.
Baxmaq istəmirsən, ey fars pərisi,
Mavi vətənimin uzaqlarına? (8)

Orijinalda («При луне собачий слышу лай») aylı bir gecədə eşidilən it hürüşlərindən söhbət getsə də, tərcümədə bu məqam verilməmiş, tərcüməçinin qulağına sadəcə olaraq it hürüşləri gəlir ki (“İt hürüşü gəlir qulaqlarıma”), bu da orijinaldakı mənzərə ilə müqayisədə kifayət qədər zəif təsir bağışlayır.

Eyvaz Borçalının tərcüməsi

Diddikə içimi qarmon avazı,
Hürüşür itlər də göydəki aya.
Getmək istəməzmi, görən, Fars qızı
Uzaq məkəndəki mavi dünyaya?! (9, səh.10).

Tərcüməçi «При луне собачий слышу лай» misrasını kifayət qədər şairanə ifadə etməyə nail olsa da (“Hürüşür itlər də göydəki aya”) birinci iki misra arasında lazımsız bir “şərti bağlılıq” (diddikə-hürüşür) meydana gəlmişdir. Tərcümədəki “diddikə” ifadəsi əvəzinə bir başqa ifadə (məsələn, “sizlayır”) işlənsə birinci iki misra

arasında daha uğurlu bir bağlılıq alınardı:

*Sızlayır içimdə qarmon avazı,
Hürüşür itlər də göydəki aya.*

Bununla belə bəndin mövcud dörd tərcüməsi arasında Eyvaz Borçalının tərcüməsini daha uğurlu hesab edirik.

«Анна Снегина»

Poemanı Azərbaycan dilinə yalnız Əliağa Kürçaylı tərcümə etmişdir. Poemadan aşağıdakı parçaya diqqət yetirək:

Но вот и Криуша!

Три года

Не зрел я знакомых крыш.

Сиреневая погода

Сиренью обрызгала тишь.

Не слышно собачьего лая,

Здесь нечего, видно, стеречь (10, səh.168).

Tərcüməsi:

Bax, bu da Kriuşa...

Üç il olar ki,

Bu tanış damları görməmişəm mən.

Heyrətlə ətrafi süzürəm, sanki

Səpilib hər yana təzə yasəmən.

Heç it hürüşdü də eşidilməyir,

Eh, burda nə var ki, qorusun onlar? (4, səh.227).

Misal gətirdiyimiz bu hissəni və ümumilikdə poemanı Əliağa Kürçaylı ilhamla tərcümə etmiş, dilimizdə gözəl səslənən, şeiryət dolu bir əsər yarada bilmişdir. Amma qeyd edək ki, «Не слышно собачьего лая» misrasının tərcüməsində “heç” ifadəsini önə çəkməyə ehtiyac yox idi və bu, hətta, orijinalın ritmini bir qədər pozur və “it hürüşlərinin eşidilməməsi” məsələsinin ikinci dərəcəli bir məsələ olduğunu göstərir, ona sanki “sözğəlişi” bir ruh verir.

Beləliklə, Yesenin yaradıcılığında vəsf edilmiş “it hürüşləri” məqamları Azərbaycan dilinə dörd tərcüməçi – Əliağa Kürçaylı (4 məqam), Səyavuş Məmmədzadə (2 məqam), Eyvaz Borçalı (2 məqam) və Günel Mövlud (1 məqam) tərəfindən tərcümə edilmişdir. Yuxarıda apardığımız təhlil və müqayisələrə söykənərək belə nəticəyə gəlirik ki, adı çəkilən tərcüməçilər arasında bu məqamları dilimizə Eyvaz Borçalı daha şairənə çevirmiş, tərcümələrdə orijinalın ruhunu daha yaxşı tuta bilmiş, məzmununu daha dolğun ifadə etməyə müvəffəq olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Горькай М. Сергей Есенин. С.А.Есенин в воспоминаниях современников: В двух томах. Т-2. Москва, «Художественная литература», 1986.
2. Айседора Душкан. «Моя жизнь. Моя Россия. Мой Есенин» Издательство политической литературы, Москва, 1992.
3. Сергей Есенин. Полное собрание сочинений. В 7-ми томах. Главный редактор Ю.Л.Прокушев. Т.1. Москва, «Наука» – «Голос», 1995.
4. Sergey Yesenin. Şeirlər və poemalar (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, “Azərtaş”, 1975.
5. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 27 sentyabr, 1985.
6. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 6 oktyabr, 2006.
7. Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası. Bakı, Gənclik, 1987.
8. “Alma qəzeti”, 30 sentyabr, 2007.
9. Sergey Yesenin. Fars havaları (Tərcümə: Eyvaz Borçalı). Bakı, “Adiloğlu”, 2010.
10. Сергей Есенин. Полное собрание сочинений. В 7-ми томах. Главный редактор Ю.Л.Прокушев. Т.3. Москва, «Наука» – «Голос», 1998.

Резюме

«Собачий лай» в поэзии Есенина и переводы данных фрагментов на азербайджанский язык

Статья посвящена связанным с собачим лаем моментам в поэзии Есенина и анализу их переводов на азербайджанский язык. Проанализированы переводы Алиаги Курчайлы, Сиявуша Мамедзаде, Гунель Мовлуд, Эйваза Борчалы, проведены взаимные сопоставления.

Summary

About “Dog Barks” in Yesenin’s Poetry and their Translation into Azerbaijani

The article is dedicated to the nuances of “dog barkings” and to the analysis of their interpretations into Azerbaijani. It further involves the appropriate and comparative analyses of these translations performed by Aliaga Kurchayli, Sayavush Mammadzadeh, Gunel Mevlut and Eyvaz Borchali.

Açar sözlər: Azərbaycan dilinə tərcümələr, Yesenin Azərbaycan dilində, Yesenin Bakıda, Rus poeziyasından tərcümələr.

Ключевые слова: Переводы на азербайджанский язык, Есенин на азербайджанском языке, Есенин в Баку, Переводы из русской поэзии.

key words: Translations into Azerbaijani, Yesenin in Azerbaijani Language, Yesenin in Baku, Translations from Russian Poetry